

כוח לעומת השפעה

מחלוקת קורח הייתה ברית לא קדושה של יחידים וקבוצות מאוחדים במרמור כלפי מנהיגותו של משה. היה שם קורח עצמו, בן לשבט לוי, שכעס (על פי רש"י) על כך שלא קיבל תפקיד בכיר יותר. היו בני ראובן, דתן ואבירם, שהתרעמו על כך ששבט לוי נבחר לשמש בקודש ולא שבטם, שבטו של הבן הבכור. והיו "חמשים ומאתים נשיאי עדה, קראי מועד, אנשי שם", שחשו (על פי אבן עזרא) טינה על כי לאחר חטא העגל עברה המנהיגות הדתית מהבכורות אל שבט יחיד, שבט לוי.

ככל שהדברים משתנים, אומר הפתגם הצרפתי, כך הם אותו דבר. סיפור קורח הוא המעשייה המוכרת לעיפה על שאפתנות כושלת ועל קנאה קנטרנית - "מחלוקת שאיננה לשם שמיים", בפי חכמינו. החרוג בסיפור הוא דווקא תגובתו של משה. בפעם הראשונה והיחידה הוא מבקש נס שיוכיח את אמיתות שליחותו:

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה: "בְּזֹאת תִּדְעוּן כִּי ה' שְׁלַחְנִי לַעֲשׂוֹת אֵת כָּל הַמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּה; כִּי לֹא מִלְּפִי. אִם כְּמוֹת כָּל הָאָדָם יִמְתּוּן אֵלֶּה, וּפְקַדְתָּ כָּל הָאָדָם יִפְקֹד עֲלֵיהֶם - לֹא ה' שְׁלַחְנִי! וְאִם בְּרִיאָה יִבְרָא ה', וּפְצַתָּה הָאָדָמָה אֵת פִּיהָ וּבִלְעָה אֹתָם וְאֵת כָּל אֲשֶׁר לָהֶם, וַיְרִדוּ חַיִּים שְׂאֵלָה -

שיג ושיח - הרב יונתן זקס

וַיִּדְעֶתֶם כִּי נֶאֱצַו הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֵת ה'" (במדבר טז, כח-ל).

למעשה, משה משתמש בכוחו כדי לחסל את ההתנגדות. מה מנוגד הדבר לנדיבות הרוח שהוא הפגין רק לפני פרקים ספורים, כשיהושע בא להזהיר אותו שאלדר ומידד מתנבאים במחנה, הרחק ממשה ומשבועים הזקנים. יהושע ראה את הדבר כאיום פוטנציאלי על מנהיגותו של משה ואמר "אֲדַנִּי מִשָּׁה כְּלָאִם!". תשובתו של משה היא מן האציליות במקרא כולו:

הַמְקַנָּא אֶתָּה לִי? וּמִי יִתֵּן כָּל עַם ה' נְבִיאִים, כִּי יִתֵּן ה' אֵת רוּחוֹ עֲלֵיהֶם! (יא, כח-כט).

מה ההבדל בין אלדר ומידד לבין קורח ועדתו? מה ההבדל בין אמירתו של משה "ומי יתן כל עם ה' נביאים" לבין טענתו הראשונה של קורח "כִּי כָּל הָעֵדָה כָּלָם קְדָשִׁים וּכְתוּכֶם ה', וּמִדּוּעַ תִּתְּנֶנָּסְאוּ עַל קְהַל ה'" (טז, ג)? מדוע ההיגד הראשון לגיטימי והשני לא?

או שמא משה פשוט לא-עקבי? קשה לומר כך. לא היה עוד מנהיג דתי חד-דאייה כמותו. יש כאן אבחנה היורדת לשורש שני הסיפורים. חז"ל, באבחנה מתודולוגית עמוקה, אמרו כי "דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר"; כלומר אם רצוננו להבין מקום מוקשה בתורה, עלינו לחפש את הרמז במקום אחר בה. קרובים לכך דבריו של ר' ישמעאל המונה טכניקה זאת כאחרונה ברשימת שלוש-עשרה המידות שהתורה נדרשת בהן: "שני כתובים המכחישים זה את זה, עד שיבוא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם".

במקרה שלנו, התשובה תימצא לנו בהמשך ספר במדבר, מקום שם מבקש משה מהקב"ה לבחור את מנהיגם הבא של בני ישראל. ה' אומר לו לקחת את יהושע:

קח לך את יהושע בן נון, איש אשר רוח בו, וסמכת את ידך עליו. והעמדת אתו לפני אלעזר הכהן ולפני כל העדה, וצויתו אתו לעיניהם. ונתתה מהודך עליו, למען ישמעו כל עדת בני ישראל (כז, יח-כ).

משה מצטווה לעשות שתי פעולות לקראת הצגת יהושע בפני הכוהן וכל העדה, ותוך הצגה זו. ראשית עליו לסמוך את ידו על יהושע, ואז עליו לתת עליו מהודו. מה משמעות שתי המחוות הללו? במה נשתנו זו מזו? באיזו מהן מקבל יהושע את המשרה? חז"ל, במדרש במדבר רבה (כא, טו), הוסיפו פירוש שלמבט ראשון רק מעמיק את המסתורין:

"וסמכת את ידך עליו": כמדליק נר מנר. "ונתתה מהודך": כמערה מכלי לכלי.

למנהיגות יש שתי צורות, שני ממדים. האחד הוא כוח. האחר, השפעה. אנו מרכיבים לבלבל בין השניים. הרי מי שיש לו כוח הוא פעמים רבות בעל השפעה, ולבעלי השפעה יש בוודאי איזה סוג של כוח. אך למען האמת השניים שונים למדי ואפילו מנוגדים.

אפשר לראות זאת בניסוי מחשבה פשוט. דמיינו שיש לכם כוח מוחלט, ואז - שאתם מחליטים לחלוק אותו עם עוד תשעה אנשים. אחרי החלוקה תהיה לכם רק עשירית מהכוח שהיה לכם לפני. דמיינו, לעומת זאת, שיש לכם מידה מסוימת של השפעה, והחלטתם לחלוק אותה עם עוד תשעה אנשים. כמה יישאר לכם?

כל מה שהיה. למעשה אפילו יותר. הרי קודם היית רק אחד, ועכשיו אתם עשרה. השפעתכם התפשטה. הכוח פועל בחילוק, ואילו ההשפעה בכפל. כוח, ככל שאנו חולקים אותו כך יש לנו פחות. ואילו השפעה, ככל שאנו חולקים אותה כך יש לנו יותר.

ההבדל עמוק כל כך, שהתורה מקצה את שתי הצורות הללו לשני תפקידי מנהיגות נבדלים: המלך והנביא. למלכים יש כוח. הם יכולים להטיל מיסים, לגייס אנשים לשירות צבאי ולהחליט מתי לצאת למלחמה ונגד מי. הם יכולים להשית עונשים בלי משפט כדי לשמר את הסדר החברתי. תומס הובס כינה כידוע את המלוכה "לווייתן" והגדיר אותה כמונחים של כוח. עצם טיבו של החוזה החברתי, טען, הוא מסירת הכוח מהיחידים אל סמכות מרכזית. אלמלא כן לא יהיה שלטון, ולא הגנה על המדינה, ולא שמירה מפני הפקרות ואנרכיה.

לנביאים, לעומת זאת, אין כוח כלל. שום צבא איננו סר למרותם. הם אינם מטילים מס. הם אומרים את דבר האל, אבל אין להם כל אמצעי לאכוף אותו. כל שיש להם הוא השפעה - אבל כמה השפעה! עד היום הזה מניעים אותנו בהשראתם מאבקו של אליהו בשחיתות, קריאתו של עמוס לצדק חברתי וחזון אחרית הימים של ישעיהו. ומי בימינו נפעם מחייהם של אחאב, יהושפט או יהוא? כשמלך מת, כוחו תם. כשנביא מת, השפעתו רק מתחילה.

נחזור אל משה. לפנינו אדם שמילא שני תפקידי הנהגה, לא אחד. מצד אחד, אף כי המלוכה עוד לא הייתה קיימת, היה למשה כוחו של מלך והוא מילא תפקיד מעין מלכותי. הוא הוביל את בני ישראל החוצה ממצרים, פיקד עליהם בקרב, מינה מנהיגים, שופטים וזקנים, והנחה את התנהגות העם. היה לו כוח. אבל משה

גם היה נביא, גדול הנביאים והסמכותי מכולם. הוא היה איש חזון. הוא שמע את דבר האל ואמר אותו. השפעתו בלתי ניתנת לחישוב. כפי שכתב ז'אן-ז'אק רוסו, בכתב יד שנתגלה לאחר מותו:

חיזיון מדהים וייחודי הוא לראות עם גולה, שזה כמעט אלפיים שנה שאין לו מקום ואין לו קרקע... עם מפוזר ומפורד, משועבד, נרדף, מבוזה בפי כל עם, שאף על פי כן משמר את מאפייניו, את חוקיו, את מנהגיו, את אהבתו הפטריוטית לאיחוד החברתי הקדום, שעה שכל הנתיבים אליו חסומים לכאורה. היהודים העמידו לנו מחזה מרהיב. חוקי נומה, ליקורגוס וסולון גועו מזמן - ואילו חוקיו של משה, העתיקים מהם בהרבה, עודם חיים. אתונה, ספרטה ורומא נפחו נפשן עריריות, ולא נותרו להן צאצאים על פני האדמה; ואילו ציון החרבה לא איבדה את ילדיה.¹

תעלומת ההסמכה הכפולה של יהושע פתורה עכשיו. תחילה התבקש משה להקנות ליהושע סמכות כנביא. מן המילים 'סִמְכָתָ אֶת יְדָךְ עָלָיו' נגזרה בלשוננו ה"סמיכה", אותו ביטוי המשמש עד היום לציון ההכרה באדם כרב בידי רבו. ואז הצטוו משה לתת ליהושע את כוח המלוכה, שהתורה מכנה כאן "הוד". הכתוב מבהיר כי הכוונה לתפקיד של ראשות הקהילה הפוליטית ופיקוד על צבאה. ה' אומר למשה 'וְנָתַתָּה מֵהוֹדְךָ עָלָיו לְמַעַן יִשְׁמְעוּ בְּךָ עַדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל... עַל פִּי יֵצְאוּ וְעַל פִּי יָבֹאוּ הוּא וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֹתוֹ וְכָל הָעֵדָה' (כו, כ-כא). אין זו שפת ההשפעה; זו שפת הכוח.

גם פשרו של המדרש מתבהר עתה - והוא מדויק ואלגנטי. מסירת ההשפעה בסמיכת הידיים דומה להדלקת נר מנר. כשאנו

מדליקים נר אחד בשלהבתו של נר אחר, הנר החדש דולק וקודמו אינו חסר. על אותה דרך, כשאנו חולקים השפעה עם אחרים, ההשפעה שלנו אינה פוחתת. להפך, סך האור - סך ההשפעה - גדל. לא כן הכוח. המוסר כוח דומה למערה, כלומר מוזג, מכלי אל כלי. כל מה שנשפך לכלי השני נגרע מהכלי הראשון. כוח הוא משחק סכום אפס. ככל שאנו מעבירים כך נשאר לנו פחות.

ואם כך, ברור גם מדוע כאשר חשש יהושע כי התנבאותם של אלדר ומידד במחנה מאיימת על סמכותו של משה ענה לו משה 'וַיִּמְיָ יִתֵּן כָּל עַם ה' נְבִיאִים'. יהושע בלבד בין השפעה לכוח. אלדר ומידד לא ביקשו לצבור כוח. הם רק זכו, לזמן מה, לחלק מה"רוח" הנבואית ששרתה על משה. הם חלקו איתו את השפעתו. דבר זה אינו מאיים כלל על הסמכות הנבואית. להפך. ככל שחולקים בה יותר אנשים, היא רבה והולכת.

קורח ועדתו, לעומת זאת, דרשו כוח. ובכל הקשור בכוח, יריבות היא איום על סמכות. "דַּבֵּר אֶחָד לְדוֹר", כלומר מנהיג אחד, אמרו חכמים, "ולא שני דברים לדור". או כלשונם במקום אחר, "אין שני מלכים משתמשים בכתר אחד". ישנן צורות ממשל רבות - מלוכה, אוליגרכיה, דמוקרטיה - אך המשותף להן הוא ריכוז הכוח בגוף אחד, יהיה זה אדם אחד, קבוצה או מוסד כגון הפרלמנט. בלי המונופול הזה על השימוש הלגיטימי בכוח הכפיה, אין ממשל ואין שלטון. על כן קובעת ההלכה כי "מלך שמחל על כבודו - כבודו אינו מחול".

בקשתו של משה כי קורח ועדתו ייבלעו באדמה לא הייתה ביטוי לכעס או לפחד. היא לא באה מתוך שיקול אישי. היא גילמה הבנה פשוטה כי הנבואה יכולה להתחלק אך המלוכה

סביב שולחן השבת

- חשבו על האדם שהשפיע עליכם יותר מכל אדם אחר. האם אתם רואים עצמכם תלמידיו?
- התוכלו לספר באילו דרכים השפיע משה רבנו על חייכם שלכם?
- איך תרצו להשפיע על העולם לטובה? האם תצטרכו לשם כך גם כוח?

לא. אם יש שני מוקדי כוח מתחרים, או יותר, בתחום אחד, אין מנהיגות. אלמלא פעל משה בנחרצות נגד קורח, היה תפקידו החשוב נפגע לאין מרפא.

פרשיות אלדר ומידד מכאן, וקורח ועדתו מכאן, הן זיקוק חריף של ההבדל בין השפעה לכוח. מחלוקת קורח הייתה עימות שצריך ליישבו. יכול להיות בו רק צד אחד מנצח: או משה או קורח. התנבאותם של אלדר ומידד לא גילמה עימות כלל. ידע, השראה, חזון - אלה הם דברים שאפשר לחלוק בלי לאבד דבר. המשתפים אותם עם אחרים מוסיפים לעושרה הרוחני של קהילה בלי להפסיד ולא כלום.

בפרפרזה על דברי אנטוניוס ב'וליוס קיסר' של שייקספיר, ההשפעה שיש לבני אדם חיה אחריהם; הכוח נטמן על פי רוב עם עצמותיהם.² חלקים נרחבים ממקורות היהדות הם בעצם מסה מורחבת על עליונות הנביאים על פני המלכים והצדק על פני ההדק, יתרון ההוראה על הפקודה, עדיפותה של ההשפעה על פני הכוח. רק במקטעים קצרים בהיסטוריה היהודית היה ליהודים כוח שלטוני, אבל תמיד הייתה להם השפעה על הציוויליזציה המערבית. אנשים עדיין טוענים לכוח. לו רק השכלנו להבין כמה צרים גבולותיו. אינו דומה אילוץ אנשים להתנהג בדרך מסוימת - להשפעה עליהם, באמצעות הוראת ידע, לראות את העולם אחרת וכך להתנהג אחרת מתוך רצון חופשי. השימוש בכוח מצמצם את הזולת; הפעלת השפעה מרחיבה אותו. זהו רעיון יהודי המכבד את האדם ומגדיל אותו. לא לכולנו יש כוח, אך כולנו יכולים להשפיע לטובה.

1 כתב היד נמצא בספרייה הציבורית בנוישאטל (Rousseau, Cahiers de brouillons), (notes et extraits, no. 7843).

2 במקור (מערכה 3, תמונה 2) אמור על הרע שעושה אדם, ונשאר אחריו, לעומת הטוב שעשה. הנוסח המעובד כאן מבוסס על תרגומו של דורי פרנס באתר שייקספיר ושות'.